

תאריך עדכון: 16.06.2021

שם מחלקה: תלמוד

שם ומספר הקורס: התלמוד הבבלי כמקור היסטורי

09-1803-01

שם הקורס באנגלית: The Babylonian Talmud as an Historical Source

שם המרצה: ד"ר ברוך כהן

סוג הקורס: סמינריון

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: שנתי

שנת לימודים: תשפ"ב

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

בחנינת מהימנותו של התלמוד הבבלי כמקור היסטורי; רכישת מיומנויות לעריכת ההבחנה בין אירועים היסטוריים לסיפורים נטולי בסיס היסטורי, דרך תיאור המקורות בבבלי, הקניית כלים לבדיקת מקבילות (לספרות תנאית והאמוראית) וניתוחן, ועוד.

תוצרי למידה:

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

במהלך סוגיותיו, מדווח התלמוד הבבלי על אירועים מהעבר ומההווה, שהתרחשו בארץ ישראל או בבבל, בתחום האגדה ובתחום ההלכה. הבבלי אף מתייחס אליהם, מעריך אותם, ולעיתים, אף משנה בהם פרט זה או אחר, בעקבות קשיים שמקורם במסורות אחרות או בסברה. באיזו מידה היו התיאורים העובדתיים והפרשנות שעליהם, הולמים את המקורות המקבילים (עפ"י ארצישראליים)? האם הם אנאכרוניסטיים, מגמתיים, מופרזים או סלקטיביים? האם הקפיד הבבלי על הבחנה בין היסטוריה לתיאולוגיה, ובין מסורת לסברה? יושם דגש מיוחד על הניתוח השכבתי, הספרותי והכרונולוגי של סוגיות הבבלי, לשם הבחנה בין העדויות הקדומות לאלו המאוחרות, ואפילו בתוך אותה סוגיה עצמה.

מהלך השיעורים:

הוראה פרונטלית ודיון כיתתי (שימוש מירבי בלוח). הקורס יכלול קריאה מודרכת של ספרות מחקר רלוונטית.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת/מומלצת	הערות
1-2	רקע: תפיסתם ההיסטורית של חז"ל	-מ"ד הר, תפיסת ההיסטוריה; -Gafni, Concepts	
3-4	גישת חז"ל במדרשי האגדה והמחשבה	-היינמן, האגדה -מ"ד הר, מהותה -מיליקובסקי, מדרש; -ע' מאיר, התרומה; פרנקל, המדרש	
5-6	השימוש בטרמינולוגיה התלמודית לשם היסקים היסטוריים	א' כהן, איקלע; א' כהן, אתון; כהן, רבינא (מפתח); ב' כהן, 'ישיבות מקומיות'	
7-8	מתודות לניתוח סתירות בין הבבלי לירושלמי א: איתור מקבילות ואופי השינויים	ג' אלון, ריב"ז -Elman, <i>Intellectual History</i>	
9-10	המודלים במחקר להתמודדות עם השינויים		
11-12	בין רש"י ור"ש גאון בעריכת הבבלי, ותיארוך 'הסתם' בתלמוד	רש"י לב"מ פו ע"א; איגרת רש"י, עמ' 62-69; 90-95 א' וייס, התהוות	
13-14	דרכי זיהוי ותיארוך החטיבות המאוחרות בבבלי	פרידמן, "פרק האשה רבה"; הלבני, מבואות למקורות ומסורות, עמ' 205-198	
15-17	המימרה וה"עובדא": בין סוגיות "לאו בפירוש איתמר" לבין "ההוא גברא"	א' וייס, לחקר; מאוזר, לאו בפירוש; סגל, עובדות	
18-19	תיארוך מקורות ארצישראליים בבבלי א: ברייתות 'תניא' ו'תנו רבנן'	פרידמן, "לאופיין של הברייתות"	
20-21	תיארוך מקורות ארצישראליים בבבלי ב: 'ברייתות אמוראיות'	כהן, כי מציון תצא תורה	
22-23	תיארוך מקורות ארצישראליים		

		בבלי ג': 'ברייתות בבליות'	
25-24	תיארוך מקורות ארצישראליים בבלי ד': המימרות הארצישראליות	רוזנטל, 'מסורות ארצישראליות'; קלמין, סיפורים מהגרים	
27-26	סיכום ומסקנות		

ג. דרישות קדם:

אין.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

בקורס זה יש חובות נוכחות שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל ארבע הרצאות במשך שני הסמסטרים ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת ולא יקבל ציון בקורס. במהלך הקורס המרצה יתן מספר מטלות קצרות שעל הסטודנטים להכין ללימוד בכיתה.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

ציון מספרי המורכב מן הציון של העבודה הסמינריונית שמהווה 100% של הציון בקורס.

ו. ביבליוגרפיה:

חומר חובה לקריאה

Elman, Y., 'How Should a Talmudic Intellectual History be Written? A Response to David Kraemer's Responses', *JQR* 89 (1999), pp. 21-38

פרידמן, ש"י, 'לאגדה ההיסטורית בתלמוד הבבלי'. ספר הזיכרון להר"ש ליברמן, ניו יורק וירושלים, תשנ"ג (בדילוגים)

חומר לקריאה מומלצת

אופנהיימר, א'. רבי יהודה הנשיא, ירושלים תשס"ז, עמ' 11-17 ; 177-186.
*אלון, ג'. "הליכתו של רבן יוחנן בן זכאי ליבנה", מחקרים בתולדות ישראל בימי בית שני ובתקופת המשנה והתלמוד, כרך א, הקיבוץ המאוחד, תשכ"ז, עמ' 219-252.
אלון, ג'. "השיטה הסוציולוגית בחקר ההלכה", מחקרים בתולדות ישראל בימי בית שני ובתקופת המשנה והתלמוד, כרך ב, הקיבוץ המאוחד תש"ל, עמ' 181-227.
ברודי, י'. "בירור המקורות לכרונולוגיה של תקופת התלמוד", תרביץ, ע (תשס"א),

*גודבלאט, ד'. "התפתחויות חדשות בחקר ישיבות בבל", ציון, מו (תשמ"א), עמ' 14-38.
עמ' 14 – 38.

- גפני, י'. יהדות בבל ומוסדותיה, ירושלים, תשל"ה.
*גפני, י'. "הערות למאמרו של ד' גודבלאט", ציון, מו (תשמ"א), עמ' 52 – 56.
היינמן, י'. דרכי האגדה, ירושלים-גבעתיים, 1970, עמ' 1-95 (בדילוגים).
*הר, מ"ד. "מהותה של האגדה", מחניים ק (תשכ"ו), עמ' סג-סט.
*הר, מ"ד, 'תפיסת ההיסטוריה אצל חז"ל'. דברי הקונגרס העולמי
השישי למדעי היהדות, כרך ג, ירושלים, תשל"ז, עמ' 129-142.
*ווייס, א'. התהוות התלמוד בשלמותו, ניו-יורק, תש"ג, עמ' 250-257.
זוסמן, י'. "ושוב לירושלמי נזיקין", מחקרי תלמוד, א (תש"ן), עמ' 55-114
(בדילוגים).
כהן, א. מר בר רב אשי במסגרת תקופתו ותרומתו הספרותית, עבודת דוקטור, ישיבה
אוניברסיטה, ניו-יורק 1980.
כהן, א., רבינא וחכמי דורו – עיונים בסדר הזמנים של אמוראים
אחרונים בבבל. רמת גן, תשס"א, עמ' 110-127
*לוי, י"ל, מעמד החכמים בא"י בתקופת התלמוד (היבטים הסטוריים),
ירושלים תשמ"ו, מבוא, עמ' 3-5.
מאוזר, י'. סוגיות "לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר" בתלמוד
הבבלי, עבודת מוסמך, אוניברסיטת בר אילן, ר"ג תשס"ד,
עמ' 2-16 ; 132-149.
*מאיר, ע'. "התרומה ההיסטורית של אגדת חז"ל", מחניים (על האגדה
והמדרש) 7 תשנ"ד, עמ' 8-25.
מאיר, ע'. רבי יהודה הנשיא – דיוקנו של מנהיג במסורות ארץ ישראל
ובבל, תל אביב 1999, עמ' 300-346.
*מיליקובסקי, ח'. "מדרש האגדה – מציאות או מטאפורה", מחניים (על
האגדה והמדרש) 7 תשנ"ד, עמ' 34-37.
פרנקל, י'. דרכי האגדה והמדרש, א-ב, גבעתיים 1991, עמ' 11-44 ;
235-285 (בדילוגים).
רוזנטל, ד'. "מסורות ארץ ישראל ודרכן לבבל", קתדרה 92 (תשנ"ט), עמ' 7-48.
*שפרבר, ד'. "מחקרים בכתובות תלמודיות", בתוך : מכתם לדוד : ספר זכרון להרב דוד
אוקס (עורכים : י"ד גילת וא' שטרן), ר"ג, תשל"ח, עמ' 77-85.

Gafni, I., 'Concepts of Periodization and Casuality in Talmudic Literature', *Jewish History* 10 (1996), pp. 21-38.

*Cohen, A. "Was Age the Decisive Criterion of Subordination Among the Amoraim?", *JQR*, 92 (2002), pp. 279-313

*Cohen, A, 'The Contrastive Term “אתון מתניתו... אגן מתנינן...” in the Babylonian Talmud and its Historical Significance', *Hebrew Union College Annual*, 72 (2001), pp. 45-60.

B.S. Cohen, *For Out of Babylonia Shall Come Torah and the Word of the Lord from Nehar Peqod: The Quest for Babylonian Tannaitic Traditions* (Brill: 2017).